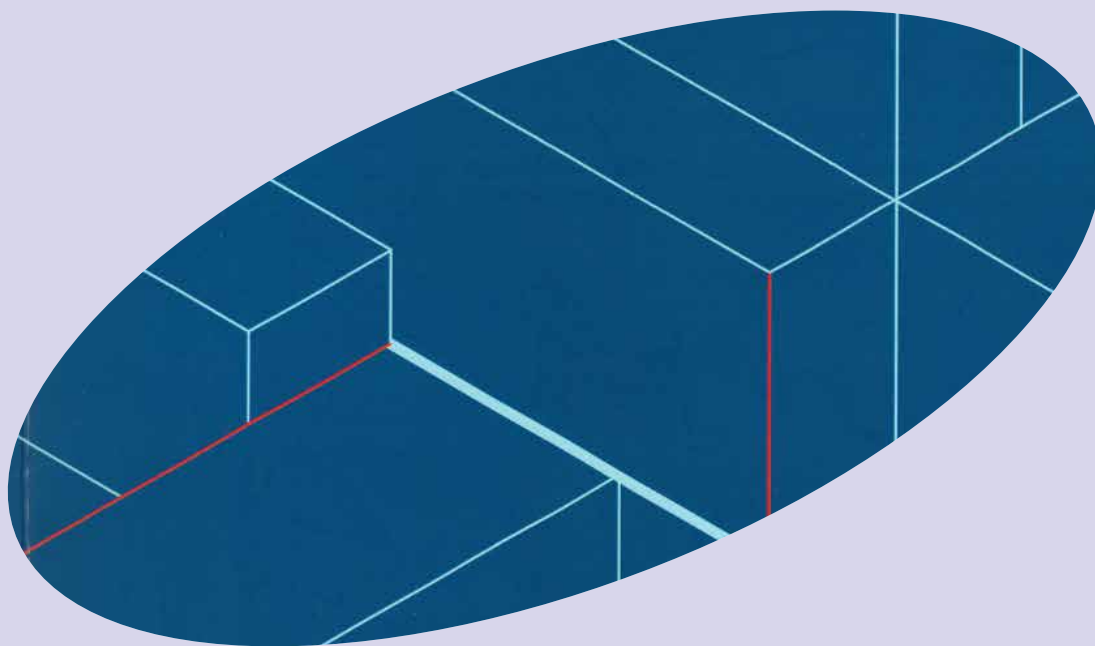

Ena Katarina Haler

Osijek – o kontekstu geneze grada

Književna revija – časopis za književnost i kulturu, Osijek:
Ogranak Matice hrvatske Osijek, god. 62, br. 3–4, 2022.

TEMA BROJA: Struktura

UREDнице: Danijela Lovoković i Željka Jurković

ISSN 1330-1659

Posljednje izdanje časopisa za književnost i kulturu *Književna revija* objavljeno 2022. godine za krovnu temu uzima *strukturu*, a urednice broja – arhitektice i urbanistice Danijela Lovoković i Željka Jurković – posvećuju ga prostoru svoga djelovanja, gradu Osijeku. Ne bi bilo sasvim pravedno reći da je riječ samo o Osijeku, jer obuhvaćena je tu i njegova uža, ali i šira okolica, kao cjelovit kontekst geneze grada. Tako objedinjeni, članci i stručni radovi koje čitamo u ovom časopisu – autora mahom arhitekata i urbanista, sveučilišnih profesora – daju detaljan presjek urbanog razvoja Osijeka, kao i arhitektonskih i stilskih tendencija na čijoj osnovi počiva grad – onaj secesijski, vješto preveden u modernistički, zatim u grad socijalističkoga kolektivnog senzibiliteta i naposljetku grad s težnjom suvremenog izraza, još uvijek nedosegnutog u potpunosti.

Broj otvara tekst „Zavičaj” povjesničara umjetnosti Vlastimira Kusika kao uvod u čitanje svih članaka koji slijede; uputa je to da je sve u ovom časopisu pisano s intimnim poznavanjem, što podrazumijeva jednako pristranost, kao i kritiku oštriju od one koju može dati netko s pogledom izvana – u ovom slučaju, netko tko u Osijeku nije živio, dulje boravio, kome taj grad nije od značaja kakvog je ovdje okupljenim autorima. Otvara se u uvodnom tekstu i nezaobilazna tema longitudinalnosti Osijeka, odnosa izgrađenog prostora prema prirodno zadanoj uzdužnoj osi, da bi arhitekt Milenko Musović produbio takvo viđenje u članku o gradu i rijeci,

usporedbom Osijeka s drugim gradovima povijesno nastalima uz rijeke. Pitanje rijeke, odnosno uzdužnih pravaca što presijecaju i ograničavaju izgrađeno područje grada, prisutno je i u tekstu urednice Željke Jurković, gdje je prikazan razvoj željezničke mreže i njezin utjecaj na daljnji urbanizam. Autorica osim Osijeka analizira odnos željeznice i razvoja gradova i na primjeru velikoga željezničkog čvorišta u Vinokovcima te Slavonskog Broda, čime se daje cjelovita slika razvoja šireg područja istoka Hrvatske i otvara pitanje o potencijalu postojeće željezničke infrastrukture za scenarij obnove i revitalizacije danas mahom iseljenih područja.

O široj okolini, o kontekstu *zavičaja* koji je postojao i prije samog grada, piše i Željko Koški. Vrlo je precizan i time zanimljiv njegov pregled tradicijskog tipa obiteljskog stanovanja u ruralnoj Slavoniji, pogotovo zbog načina na koji ukazuje na tehničke nužnosti iz kojih potom izrasta posebnost i prepoznatljivost „slavonske kuće”, zapravo posve prirodne i logične stambeno-gospodarske organizacije, itekako prisutne i u osječkim prigradskim naseljima, a čak mjestimično i na području samog grada (iako je takve ulice odavno progutala uglavnom stihijska urbanizacija i izgradnja brzopoteznih stambenih zgrada). U svojem članku Koški razlaže i devalvaciju te sheme, prikazuje kako nerazumijevanje parametara (orijentacija prema osunčanju, iskoristivost parcele) dovodi do raspada kvalitetne i uvriježene urbanističke matrice. Na kraju, ponuđeni su i tipovi suvremene obiteljske kuće koji evociraju tradicionalni tip, kao osnova za promišljanje bu-

dućeg stanovanja na prostoru s itekako znatnim potencijalom.

Stanovanjem se – onim u urbanoj gradskoj sredini i u višestambenim zgradama – bavila i Ivana Brkanić Mihić u sklopu svojeg istraživanja za doktorski rad. Članak objavljen u *Književnoj reviji* donosi povijesni i statistički pregled tipova stanova prisutnih u Osijeku od početka višestambene izgradnje 30-ih godina 20. stoljeća, zaključno s 2015. i izgradnjom prvih luksuznih stanova u Osijeku. Sistematično i detaljno istraživanje, tlocrtima stanova donosi priču o preobrazbi Osijeka iz grada visokoga građanskog standarda (naravno, za manji dio građana), s prostorijama za služinčad i prostranim sobama kroz koje vodi centralna *enfilade*, do grada s kompaktnim socijalističkim stanovima za manje obitelji, grada obzirnog i prema radnicima samcima s garsonijerama veličine nekadašnjih građanskih soba.

Važnost ovog sveska *Književne revije* svakako je i u tome što Osijek stavlja na mapu gradova koji po svemu uistinu jesu europski, onih gradova u kojima se poticalo promišljanje prostora i osobni arhitektonski izraz. Tako članak jedne od urednica, Danijele Lovoković, donosi pregled urbanističkih i arhitektonskih natječaja provedenih u Osijeku od 19. stoljeća naovamo. Napisan zavičajnom pristranošću, ali i stručnom preciznošću, članak ukazuje na djelovanje brojnih važnih imena na ovom malom području, poput Hermana Bolléa, Alfreda Albinija, Zvonimira Vrkljana i Bele Auera, ali obuhvaća slobodu natječajnog duha i sve do suvremenih

hrvatskih arhitekata koji su sudjelovali u oblikovanju poslijeratnog grada (Oliver Grigić, Boris Koružnjak, Gordana Domić, Željka Jurković i dr.). Ostavlja se ponovno otvoreno pitanje o onim budućim natječajima, budućim prilikama za mlade ljude s vizijom, s optimističnom (i, vjerujem, ispravnom) misli da oni postoje, da je Osijek moguć i u nekom novom vremenu – pitanje je samo prilike. Među onima koji su stvarali taj europski i za svoje vrijeme itekako suvremeni Osijek jest i Radovan Mišćević, arhitekt s nevjerojatnim urbanističkim senzibilitetom i urbanist arhitektonskog izraza. O Radovanu Mišćeviću pisalo se i govorilo mnogo, ali vrijedan je doprinos i tekst dizajnera Miroslava Kičića, u kojemu se kvalitativno sagledava upravo Mišćevićev odnos prema geografskim datostima grada i njegovo rješavanje lijeve obale Drave, čime je onaj odnos *grada na rijeci* vrhunski i, nasreću, nepovratno uspostavljen (interesantna je interna polemika unutar broja između autora koji itekako hvali rješenje Sjenjaka kao urbanog otoka i Kusikova uvoda u kojem se izgradnja na tom mjestu osporava, uz primjedbu da narušava matricu jake uzdužne i na nju postavljenih poprečnih osi). O graditeljima Osijeka piše i arhitekt Miroslav Pavlinić u svojem tekstu o birou „Arhitekt” s čijih su stolova tijekom druge polovice 20. stoljeća stizali nacrti za većinu onoga što danas prepoznajemo kao urbane repere gradskog tkiva – Građevinsku školu, Studentski centar, RTV Centar (Slavonska televizija), brojne dječje vrtiće i škole, geometrizirani val poslovnih zgrada Blok centra... I što je možda važnije, riječ je o

birou unutar kojeg su stasali neki od najvećih osječkih graditelja; ukratko, podsjetnik je to na zajednicu nevjerojatnoga stvaralačkog zanosa i energije, ali i na okolnosti koje su omogućavale da se „dovrši stadion za svega 76 dana”. Podsjetnik na neka prošla vremena gradogradnje u Osijeku daje i arhitektica Sanja Lončar-Vicković kada piše o svojem profesoru i široj javnosti, nažalost, manje poznatom arhitektu Mihajlu Biglbaueru, za kojeg se može reći doista mnogo, ali svakom Osječaninu dovoljna je i samo – *Ljepotica*.

Broj završava člankom Ivana Cingela o možda najpoznatijoj bolnoj točki Osječana, neprežaljenoj Bijeloj lađi, odnosno (neprovedenom) urbanističkom planu uređenja koji je polučio rijetko viđene reakcije javnosti. I primjeren je to završetak – ostavlja pitanje što nam je u javnom interesu i što javni interes uopće jest, odnosno koliko smo svjesni tih pojmova.

Naposljetku, nije ovo zbir radova samo o Osijeku i njegovoj okolini, koliko je god vrijedan u kontekstu ukoričavanja njegove jedinstvene urbanističke i arhitektonske *strukture* – ovo je i uputa svim manjim gradovima, svim gradovima koji još ne znaju što bi sa svojim rijekama, neriješenim prazninama među blokovima i neuređenim parkovnim potezima. Svakako je podsjetnik i samom Osijeku – da itekako može. ✕